

COVID-19 SONRASINDA AVUKATLARIN UZAKTAN ÇALIŞMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE HAZIR BULUNUŞLUKLARI

Berker KILIÇ

Adli Bilişim Uzmanı, Samsun, Türkiye

Esra KILIÇ

Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Samsun, Türkiye

Şakir BALCI

Serbest Avukat, Manisa Barosu, Manisa, Türkiye

Özet

Salgın sürecinden olumsuz etkilenen sektörlerle ilişkin literatür incelemesinde bankacılık, ulaştırma, turizm, sağlık, sanayi, ticaret, eğitim ve spor alanlarının olduğu görülmektedir. Covid-19 tedbirleri kapsamında yargı süreçlerinin büyük oranda askıya alınmış olması ve salgı sonrası davaların duruşmasız görülmesi ve uzaktan çalışabilirliğe ilişkin planlamalar göstermektedir ki ilerleyen dönemlerde hukuk alanında normalleşme asla eskisi gibi olmayacaktır.

Türkiye’de ki 300 avukat ankete katılmış ve avukatların uzaktan çalışmasına ilişkin i) bilişim teknolojileri ve bilgi güvenliği öz yeterliliklerinin yeterli olduğu, ii) müvekkil görüşmeleri, duruşma işlemleri, tutuklu görüşmeleri, arabuluculuk hizmetleri gibi bazı avukatlık işlemlerinin uzaktan da yapılabilir olduğu ve bunun zamanı daha verimli kullanma, iptal edilen işlerin ve maliyetlerinin azalmasına olumlu katkısının olacağını düşündükleri, iii) iş disiplini, motivasyon, müvekkillere karşı sorumluluk ve işe bağlılıklarında çok fazla düşüşe olmayacağı, iv) gerekli fiziki mekan, rahatsız edilmeden çalışabilme, ekipman yeterliliği, teknik bilgi gereksinimine sahip oldukları, v) gerekirse ek ekipman ve eğitim yatırımı yapmaya hazır oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Ayrıca, avukatların ciddi bir çoğunluğunun, uzaktan çalışma konusunda Türkiye Barolar Birliği’ nin ve il barolarının etkin olmasını bekledikleri görülmüştür.

Elde edilen bulgular sonucunda hukuk alanında uzaktan çalışmanın hayata geçirilmesi durumunda avukatların bu duruma çok hızlı bir şekilde adapte olabilecekleri görülmüştür. Diğer taraftan avukatla iletişim için dijital ortamların tercih edilmeyeceği, güven duygusunun ön planda olduğu geniş bir alan da mevcuttur. Yargı faaliyetleri açısından ise göz-göze, yüz-yüze temas suretiyle ilişki kurulmasını gerektiren adli süreçler mevcuttur. Dijital yöntemlerin yetmeyeceği, örneğin ceza yargılama usulünde mahkeme ve sanık arasında ve sanıkla avukatı arasında uygulanması adil yargılamanın da gereklerinden olan doğrudanlık, yüz-yüzelik gibi evrensel ilkelerin korunması zorunlu olduğundan, uzaktan çalışmanın yetersiz kalacağı hatta bazı durumlarda mümkün olmadığı da unutulmamalıdır. Sonuçta özellikle Ceza Muhakemesi Kanunu, adil yargılama sistemine dahil olduğumuza ilişkin Anayasal hükümlerimiz, Uluslararası bağlayıcı hükümler ve ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargılama usulüne ilişkin gözeteceği ilkeler kapsamında, uzaktan çalışma sistemi avukatlık hizmetlerinin bütünü ve yargılama süreçlerinin tamamı için uygun olmayacaktır.

Anahtar kelimeler: Hukuk, Avukat, Uzaktan çalışma, Adalet, Adil yargılanma

AFTER THE COVID-19 OPINIONS AND READINESS OF LAWYERS ABOUT REMOTE WORKING

Abstract

In the literature review regarding the sectors, banking, transportation, tourism, health, industry, trade, education and sports fields are negatively affected by the epidemic process. Within the scope of Covid-19 precautions, the fact that the judicial

processes have been largely suspended and that the post-secretion cases are done without trials and plans to work remotely showed that in the future, normalization in the field of law will never be the same as old.

300 lawyers participated in the survey in Turkey and for lawyers to work remotely has reached the following conclusions: i) information technologies and information security self-efficacy are sufficient, ii) they think that some attorneyship procedures such as client interviews, trial proceedings, detainee interviews, mediation services can also be done remotely and this will contribute positively to the use of time more efficiently, the canceled works and the reduction of their costs, iii) 3) there will not be much decrease in work discipline, motivation, responsibility towards clients and dependence on work, iv) they have the necessary physical space, ability to work without disturbance, equipment adequacy, and technical knowledge, v) they are ready to invest in additional equipment and training if necessary.

In addition, a significant majority of lawyers, Turkey Bar Association in remote work's been seen and they expect it to be effective by the provincial bar associations.

It has been observed that lawyers can adapt to this situation very quickly in case of working remotely in the field of law as a result of the findings obtained. On the other hand, there is a large area where digital environments are not preferred for communication with the lawyer, and a sense of trust is at the forefront. In terms of judicial activities, there are judicial processes that require the establishment of eye-to-eye, face-to-face contact. It should be kept in mind that digital methods will not be sufficient, for example, in the criminal procedure, universal principles such as directness, face-to-face, such as directness, face-to-face, which are among the requirements of fair trials, which are among the requirements of fair trial, must be kept in mind, and in some cases are not possible. As a result, especially within the scope of the Criminal Procedure Code, our Constitutional provisions regarding our involvement in the fair trial system, International binding provisions as well as the principles to be observed by the European Court of Human Rights regarding the trial procedure, the distance working system will not be suitable for the whole of the legal services and the judicial processes.

Keywords: Law, Lawyer, Remote work, Justice, Fair trial

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca, ölümcül bulaşıcı hastalıkların toplumsal yaşamı tehdit eden en korkutucu felaketler olduğu aşikardır. Doğal afetler ve savaşlar sadece belli coğrafik bölgelerle sınırlı kalırken, bulaşıcı hastalıklar tüm insanlığı etkilemiş ve insanın olduğu her yerde etkisini büyük ölçüde göstermiştir (Dindar Demiray-Alkan Çeviker, 2020: 38).

İnsanlık tarihinde birinci yüzyıldan itibaren pek çok hastalık salgını ortaya çıkmıştır. Antonine Salgını, Justinian Vebası (1. Veba Salgını), Japonya Çiçek Salgını, Kara Veba, Yeni Dünya Çiçek Salgını, İtalyan Vebası, Londra Büyük Vebası, Kolera Pandemileri (1-6), Üçüncü Veba Salgını, Sarı Humma, Rus Gribi, İspanyol Gribi, Asya Gribi, Hong Kong Gribi, HIV/AIDS, SARS, Domuz Gribi, Ebola, MERS, COVID-19 (Turan-Hamza Çelikyay, 2020: 4).

Globalleşen dünyada hastalığın yayılımı tahmin edilenden ve beklenenden hızlı gelişirken, hastalığın kontrolü ve sürveyans sisteminin oluşturulabilmesi için gerekli olan epidemiyolojik bilgilerin gelişimi aynı hızda ilerlememektedir. (Karasu-Öztürk Çopur, 2020: 11).

Küreselleşme ile ulaşım ve iletişim olanakları artmıştır. Küresel ulaşımın hızlanarak artması hastalığın hızlı yayılmasını artırmaktadır. Bununla birlikte iletişim olanakları da artmaktadır böylece, bireylerin bulaşıcı hastalıklardan korunma ve

tedavileri konusunda da bilgilenererek daha duyarlı olmaları beklenmektedir (Çobanoğlu, 2020: 40).

Enfeksiyonun bulaşma ve yayılma hızı günümüze kadar rastlanan diğer viral enfeksiyonlara nazaran oldukça hızlıdır. Ayrıca çok hızlı ilerlemesi ve kısa sayılacak bir dönemde tüm dünyayı sarması nedenleriyle üzerinde yoğun çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır (Ankaralı, vd. 2020: 2).

Korona virüs kavramı taç veya çelenk anlamına gelen Latince korona kelimesinden türetilmiştir. Taç veya güneş figürünü anımsatan bir görüntü oluşturan virüsün yüzeyinde proteinlerden oluşan viral (yayılmaya müsait virüsler) sivri peplomerler bulunmaktadır (Alpago-Oduncu Alpago, 2020: 102).

Covid-19 ismi "Corona" nın "Co"su, "virus"ün "vi"si, İngilizce hastalık anlamındaki "disease" sözcüğünün "d"si ve ilk kez 2019 yılında görülmesi nedeniyle "19" rakamından oluşturularak Covid-19 olarak tanımlanmıştır (Demir, vd. 2020: 81).

Günümüzde insanda hastalık yapabilen yedi CoV tespit edilmiştir: HCoV-229E, HCoV-NL63, HCoVOC43, HKU1-CoV, SARS-CoV, MERS-CoV, SARS-CoV-2 (novel-virüs). Son üçü ağır enfeksiyonlara yol açmaktadır (Alkan Çeviker-Dindar Demiray, 2020: 48). HCoV (Human Corona Virus) kısaltması İnsan Korona Virüsünün, SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) kısaltması şiddetli akut solunum yolu sendromunun, MERS (Middle East respiratory syndrome) kısaltması orta doğu solunum yolu sendromu korona virüsü kısaltmasını ifade etmektedir (Zengin, vd. 2020: 3).

Tüm dünyaya yayılan COVID-19'un hem insan sağlığı hem de ekonomik istikrar üzerinde yıpratıcı etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 'çok ciddi bir tehdit' olarak nitelenen virüsün yayılmasının önüne geçmek için birçok bölgede alarm verilmiştir. İş yerleri, okullar, ibadethaneler, toplu taşıma sistemleri ve çok sayıda kurumlar kapatılmıştır. Spor müsabakalarının da aralarında bulunduğu toplu etkinlikler iptal edilmiştir. Birçok ülkede önlem ve tedavi amaçlı olarak kişiler karantinaya alınmıştır. Ülkelere ve bölgelere giriş-çıkışlar yasaklanmış, dışardan ülkeye giriş yapan kişiler bir süre karantina altında tutulmaya başlanmıştır (Arabacı-Yücel, 2020: 92).

Günümüz dünyasında globalleşme ve artan ulaşım imkânları sonucunda her toplumdaki insan dünyanın herhangi bir bölgesinde kolayca bulunabilmekte, bu durum enfeksiyonların kısa sürede büyük bir pandemiye dönüşebilmesine yol açabilmektedir (Nasuhbeyoğlu-Topçu, 2020: 253).

Salgın hastalıklar dünya genelindeki ölümlerin düşük bir oranını teşkil etmektedir. Ancak herkesi beklenmedik bir şekilde tehdit ettikleri riskleri en yüksek hastalıklardır (Alpago-Oduncu Alpago, 2020: 104).

Dünyanın zorlu bir süreç içerisinde olması, bu süreçle nasıl mücadele edeceği konusunda da bir takım önlemler alınmasına neden olmaktadır. Kalabalık ortamlara girilmemesi ve yakın temastan kaçınılması gereken durumlar insanları artık işlerini online hizmetler aracılığıyla yapabilmesine imkan vermektedir (Kıvılcım, 2020: 23).

Ulusal ve uluslararası toplantı, konferans, seminer, kongre vb. organizasyonlar daha çok online olarak yapılacak, ziyarete kapatılan müzeler yine online olarak sanal ziyaret edilebilecek, bazı turizm merkezleri dijital turlarla görülebilecektir.

Koronavirüs döneminde insanlar kendilerini virüsten korumak istedikleri için evde kalmaya başlamışlar böylece iletişim teknolojileri ve dijitalleşme evde kalan kişilerin dünyayla bağlantı kurmasını sağlayan araçlar olmuştur. Toplantılar, eğitimler, işler veya kişisel görüşmeler ve hatta pek çok vatandaşlık faaliyeti bu araçlar aracılığıyla yapılmakta ve en önemlisi ülkelerin vatandaşlarıyla iletişime geçebilmesi ve onları bilgilendirmesi yine bu araçlar sayesinde gerçekleşmektedir (Aldemir-Avşar, 2020: 157).

Virüsün Bulaşma Yolları ve Belirtileri

Toplumu tehdit eden hastalıklar bulaşıcı hastalıklar olduğu ve Epidemiyoloji daha çok bulaşıcı salgın hastalıklar ile ilgilendiği için salgınlar bilimi olarak tanımlanmıştır (İşsever, vd. 2020: S2).

COVID-19 (SARS-CoV-2) günlük tarama testlerinde iki temel yaklaşım vardır (Altındaş-Toptan, 2020: 78):

1. Virüsün kendisini saptamaya yönelik testler
2. Konağın virüse verdiği yanıtın testleri

COVID-19' un en sık bildirilen semptomları karşılaşma yoğunluklarına göre; öksürük, ateş, yorgunluk, artmış balgam üretimi, nefes darlığı, kas ağrıları, boğazda yanma ve titremedir (Eğilmez-Yılmaz, 2020: 141).

Geçmişte yaşanan salgınların günümüzdeki salgınlardan en önemli farkı insan hareketliliğinin geçmişe oranla daha fazla artmış olmasından kaynaklanan yüksek yayılma ve bulaşma hızı oluşmuştur (Turan-Hamza Çelikyay, 2020: 4).

COVID-19 hastaları ile temas edenlerin, hastaya en son maruz kaldıkları tarihten itibaren 14 gün boyunca karantinaya alınması önerilmektedir (Kutlu, 2020: 337).

Coronavirüsler çok küçük boyutta olduğundan hapşırma-öksürme sırasında virüsleri içeren damlacıklar yoluyla, 3 saate kadar havada asılı kalarak bireyler arasında yayılabilmektedir. COVID-19' un salgına dönüşmesindeki en önemli nokta burasıdır. Ayrıca hastaların dokunduğu yüzey veya eşyalara sonradan dokunan kişilerin ellerini yüzüne-gözüne götürmesi, diğer insanlarla el sıkışma vb temaslara yayılım da çok önemlidir. Virüsün insandan insana bulaşması için genellikle 1.8-2 metreden yakın temas gereklidir (Karcıoğlu, 2020: 65).

Adliyelerde ve duruşma salonlarında damlacık yayılımı ve fiziksel temas yüzeyleri için risk azaltıcı tedbirlerin alınması gerekeceği açıktır.

Damlacık önlemleri: Damlacık önlemleri solunum yolu virüslerinin damlacık yoluyla bulaşını büyük bir oranda önler. Kişiler arası fiziki mesafe 1 metre kadar yakın çalışılıyorsa mutlaka maske ve yüz maskesi/gözlük kullanılmalıdır. Fiziki mekan büyüklüklerine bağlı olarak içeride bulunabilecek kişi sayısının sınırlandırılması gerekmektedir (Özcan, vd. 2020: 47).

Temas önlemleri: Temas önlemleri, yüzeyler veya ekipmanla doğrudan veya dolaylı bulaşmayı önler. Uygun şekilde temizlik işlemlerine ek olarak eldiven kullanılmalı, işlemler sonunda el hijyeni sağlanmalıdır. Özellikle ortak kullanılan araç/gereç ve malzemelerin her kullanımdan temizlenerek, dezenfekte edilmesi gereklidir (Özcan, vd. 2020: 47).

COVID-19 hastalığının kuluçka süresi enfeksiyondan sonra 2 ila 14 gün arasında değişmektedir.

Enfekte kişilerde virüsün seyri farklılık gösterebilmektedir. Özellikle hafif seyirli kişilerin hastalık şüphesi dahi taşımayarak normal hayatına devam etmesi, bulaşma riskini en fazla artıran etken olarak görülmektedir (Karaca, 2020: 86). Hastalığın hafif seyrinde ateş, boğaz ağrısı, öksürük gibi belirtiler, orta seyrinde hafif seyir belirtilerine ek olarak nefes darlığının görüldüğü, ciddi durumların ise yüksek ateş ve solunum sıkıntısı ile karşılaşıldığı bilinmektedir.

Dünyada ve Ülkemizde Özetle Sürecin Gelişimi

Dünya Sağlık Örgütü'nün COVID-19 hakkındaki en önemli gelişmeler şunlar olmuştur (Dikmen-Bahçeci, 2020: 81):

- 31/12/2019: Çin'in Wuhan şehrinde nedeni bilinmeyen hastalık Dünya Sağlık Örgütü' ne bildirilmiştir.

- 30/01/2020: Uluslararası Sağlıkta Acil Durum ilan edilmiştir.

• 11/02/2020: Dünya Sağlık Örgütü salgının ismini COVID-19 olarak duyurmuştur.

Ülkemize baktığımızda ise en önemli gelişmeler (Budak-Korkmaz, 2020: 66-70):

- 11/03/2020: Türkiye’deki ilk COVID-19 vakası tespit edildi.
- 16/03/2020: Duruşmaların ertelenmesi, adliyelerin kısmi çalışmaya geçişi.
- 17/03/2020: Türkiye’de COVID-19 kaynaklı ilk ölüm vakası yaşandı.
- 20/03/2020: COVID-19 konulu ilk Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle yayınlandı.
- 27/03/2020: Sağlık Bakanlığı, Türkiye’deki COVID-19 verilerini, günlük tablolar halinde kamuoyu ile paylaşmaya başladı.
- 19/04/2020: Toplam vaka sayısı 86 bin 306’ya çıkan Türkiye, bu sayı ile virüsün çıkış kaynağı olan Çin’i geride bıraktı.
- 23/04/2020: Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını, evlerde kutladı.
- 24/04/2020: Türkiye’de ilk kez günlük iyileşen hasta sayısı, o günkü vaka sayısını geçti.
- 04/05/2020: Cumhurbaşkanlığı tarafından, normalleşme takvimi açıklandı.
- 19/05/2020: Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, evlerde kutlandı.
- 01/06/2020: Türkiye’de günlük ortalama yeni vaka sayısı 1.000’in altına düştü.
- 12/06/2020: Türkiye’de günlük vaka sayısı tekrar 1.000’in üzerine çıktı.
- 15/06/2020: Adliyelerde normal çalışma sistemine geçiş.
- 17/06/2020: Adalet Bakanlığı tarafından e-duruşma testi gerçekleştirildi.
- 19/06/2020: Türkiye’de COVID-19 süreci 100’üncü gününü doldurdu.
- 18/06/2020: Türkiye’deki toplam test sayısı, 2 milyon 822 bin 316, toplam vaka sayısı 184 bin 031, toplam ölüm sayısı 4 bin 882 ve toplam iyileşen hasta sayısı ise 156 bin 022 olarak açıklandı.

Salgınla savaşılan ülkeleri, virüsten kurtulduktan sonra da çok zorlu bir süreç beklemektedir (Torun, vd. 2020: 18).

Alınan Tedbirler ve Yasaklar

İnsanların bir salgın tehditi karşısında gösterecekleri sağlık davranışlarının salgının coğrafi yaygınlığını, yayılma hızını en aza indirmek ve olası can kayıplarını azaltmak açısından önemlidir (Ekiz, vd. 2020: 140).

Risk yönetimi süreci hazırlıklı olma ve risk azaltma şeklinde iki aşama halinde ele alınmaktadır. Ancak kimi zaman risk yönetimi süreci, i) risk yönetimi açısından mevcut durum, ii) risk tanımlama, iii) riski azaltma, iv) riskin gerçekleşmesi v) riskin gerçekleşmesi sonrası iyileştirme planı ve vi) finansal koruma gibi aşamalar şeklinde ele alınmıştır (Turan-Hamza Çelikyay, 2020: 9).

Bir hastalık salgın hastalığa dönüşünce sorun, halk sağlığının ve sosyal çalışmanın alanına girmektedir. Sağlığı geliştirme stratejileri sosyal çalışmanın halk sağlığını geliştirmesinde yol gösterici olmaktadır ve bireyleri, kurumları ve toplumu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bunlar i) bireysel güçlendirme (sağlık eğitimi, sağlık okur-yazarlığı), ii) toplumu güçlendirme, iii) sağlık sistemini güçlendirme, iv) Sağlıklı toplum politikaları inşa etmek için sektörler arası işbirliği, v) sağlığı geliştirmede kapasiteyi arttırmadır (Yelboğa-Bayır Aslan, 2020: 46).

Ülkedeki insanların krizin ciddiyeti hakkında bilgilendirilmesi ve bireysel davranışlarını değiştirmesi için uyarılarda bulunulması ve eylem planlarını koordine etmek için üst düzey bir grup oluşturulması gerekmektedir (Tosunoğlu-Kasal, 2020: 39).

Ülkemizde de, Bilim Kurulu' nun kurulmasına dayanak teşkil eden ve 2019' da Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı' nında da yer alan aşağıdaki başlıklardaki çeşitli tedbirler, ülkemizdeki ilk vakanın ortaya çıkmasını takiben kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır (Turan-Hamza Çelikyay, 2020: 10).

• Toplumsal Bilinçlendirme Çalışmaları: i) Evde Kal Uygulamaları ve Dini, Sosyal, Kültürel ve Sportif Faaliyetlerin Kısıtlanması

• Ulaşım ve Dolaşımın Kısıtlanması: i) Türkiye-İran Sınırına İlişkin Kısıtlama, ii) Umre' den Gelen Vatandaşlar, iii) Düzensiz Göçmenler ve Geçici Koruma Statüsündeki Mülteciler, iv) Ülke İçi Dolaşımın Kısıtlanması, v) Kısmi Sokağa Çıkma Kısıtlamaları, vi) Maske Temini, vii) Uzaktan Eğitim Modeline Geçilmesi

• Ekonomik Önlemler ve Düzenlemeler: i) Vergi ve Kredi Erteleme ve Muafiyetleri, ii) Sağlık Altyapısının Güçlendirilmesi

• Sosyal Yardım ve Toplumsal Dayanışmanın Güçlendirilmesi Çalışmaları
COVID-19 salgınının neden olduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik değişiklikler, başta sağlık olmak üzere birçok alanda yeni bir düzene geçilmesini tetikleyecektir (Ballıkaya, vd. 2020: 103).

Alınan tedbirlerin karantina, izolasyon ve sosyal mesafe ele alındığı görülmektedir (Biçer, vd. 2020: 218).

Karantina: Bulaşıcı hastalık salgınlarını kontrol etmenin en eski ve en etkili yöntemlerinden birisidir. Tanımlar, bulaşıcı bir hastalık teşhisi konan kişilerin hasta olmayanlardan ayrılması durumu olan izolasyondan farklılık göstermektedir. Ancak iki terim genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır.

İzolasyon: Bulaşıcı hastalıkları olan hastaların, hasta olmayan kişileri korumak için hasta olan kişilerden ayrılması durumunu ifade etmekte ve genellikle hastane ortamlarında gerçekleştirilmektedir.

Sosyal Mesafe: Bireylerin bulaşıcı olabileceği, ancak henüz teşhisin tanımlanmadığı için daha geniş bir topluluktaki insanlar arasındaki etkileşimi azaltmak için tasarlanmıştır.

Hastalığın yayılmasını sınırlandırabilen temel bir güvenlik adımı evde karantina uygulamasıdır. Ancak uzun süre evde kalmak, oturma, uzanma, oyun oynama, televizyon izleme, mobil cihaz kullanma gibi davranışların artmasına, düzenli fiziksel aktivitenin azalmasına, dolayısıyla daha düşük enerji harcamasına ve sonuç olarak kronik sağlık durumları için riskin artmasına ve potansiyel kötüleşmeye yol açabilir (Korkut Gençalp, 2020: 3).

Ülkemizde yeni normale geçiş süreci, salgının yayılma hızının bir süre inişe geçmesiyle tartışılmaya başlanmıştır. Her ne kadar son günlerde günlük vaka sayılarında tekrar yükseliş görülmeye başlanmış olsa da yeni normalin nasıl olacağı, olağan durumdan daha iyi yaşam koşullarının nasıl sağlanacağı birçok disiplin ve meslek için önceliklidir (Yelboğa-Bayır Aslan, 2020: 47).

COVID-19 Sürecinin Sektörlere Etkileri

Geride bıraktığımız yaklaşık üç aylık tedbirler süreci içerisinde, sektörlerin nasıl etkilendiklerine kısaca bakacak olursak:

Bankacılık: Endüstri 4.0 ile iş yaşamının geleceğinin fazlaca konuşulduğu bugünlerde pek çok banka dijitalleşmenin teknolojik değişim ve gelişimin etkisi ile müşterilerle şube dışında her kanaldan iletişim kurma çabasına girmişti. İçinde bulunulan dönemde gerek esneklik gerek eğitim gerekse teknolojik altyapı sayesinde müşterilerin sağlığını korumak ve onların finansal işlemlerinde yardımcı olabilmek

amaçlı şube dışında bankacılık hizmetlerinin verilebilmesinin artırılması için etkinlikler sürdürülmektedir (Güler, 2020: 86).

Turizm: Turizm sektöründe kriz; turizmle ilgili işletmelerin olağan faaliyetlerini tehdit eden, turistik bölgenin güvenli olmadığı izlenimi yaratan, turistleri yörenin turistik çekicilikleri ve rahatlığı konusunda olumsuz etkileyen ve bölgeye yönelik turizm talebinin ve harcamalarının azalması nedeniyle yerel turizm işletmelerinin faaliyetlerini yerine getirememeleri ya da varlıklarını devam ettirememelerine ve turizm talebinin azalmasına neden olan olaylar şeklinde tanımlanmaktadır (Bahar-Çelik İlal, 2020: 126). Özellikle bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanan sosyolojik ve psikolojik sorunlara işletmelerin karşılaştığı ekonomik sıkıntılar ve bunun insanlara yansımaları salgının etkilerini arttırmıştır (Demir, vd. 2020: 99):

- Büyük oteller yerine daha küçük oteller tercih edilmesi,
- Kalabalık tatil yerleri yerine daha sakin yerler tercih edilmesi,
- Otel ve restoranlarda tek kullanımlık araç, gereç ve malzemeler kullanılması,
- Ülke içi turizmde daha çok özel araç ile seyahate çıkılması,
- Yat turizmi, kamp, karavan ve yayla turizmi, sağlık turizmi, açık alan turizmi daha fazla önem kazanması,
- Turistler sosyal mesafe nedeniyle daha güvenli ülke, şehir ve tesisleri tercih edecek olması,
- Turizmde kişiye özel hizmetlerin tercih edilmesi,

Eğitim: Bu değişmelerin en yoğun yaşandığı alanlardan biri de eğitim ve öğretim alanı olduğu söylenebilir. Bu dönemde öğretme/öğrenme, sınıf ortamından çıkarak yeni teknolojiler ve İnternet üzerinden gerçekleştirilebilir hale gelmiştir (Sarıtaş-Barutçu, 2020: 6).

Yiyecek/İçecek: Günümüz yemek firmaları yemeği pişirmekte ve sıcak olarak müşteriye sevk etmektedirler. Dolayısıyla yemek üretildikten sonra hemen tüketilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kapalı ambalajda yoğurt, ekmek, su, çatal, kaşık gibi gıda ve sarf malzemelerin maliyetlerinin müşteri ile paylaşılması gerektiği düşünülmektedir (Şen, 2020: 98).

E-Ticaret: Online alışveriş günlük hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Özellikle büyük şehirlerde alışveriş yapmak için yeteri kadar zamanı olmayanlar, bulunduğu şehirde istediği ürünü istediği fiyata bulamayanlar ya da farklı ürün seçeneklerini görerek, fiyat karşılaştırması yaparak satın almak isteyenler online alışverişini sıkça tercih edenler arasındadır (Telli Danışmaz, 2020: 83). Salgın dönemi nedeni ile tedbirler, hastalanma riskini azaltıcı olması nedeni ile daha fazla tercih edilir hale gelmiştir.

Tarım: Akıllı tarım ve yapay zeka uygulamaları sistemlerinin uygulanmasıyla üretimin hemen her aşamasında kullanılacak şekillerde genişletebilir. Ayrıca sistemin gelişmesi ile birlikte sadece üreticiler değil, toplayıcı, dağıtıcı, işleyici, pazarlamacı ve tüketicilerin de oluşturulacak bilişim ağında aktif olarak yer alması kaçınılmaz olacaktır. Tarımsal ürünler zarar görmeden ve üretim aşamasında herhangi aksama olmadan sofralarımıza sağlıklı bir şekilde gelmesi saklanılabilecektir (Doğan-Doğan, 2020: 49).

Sağlık: Salgın döneminde kullanımı ivmelenerken artan videolu görüşme sisteminin sağlık hizmetlerinin bir alternatif olarak mı kullanıldığı, gelecekte hangi alanlarda kullanımına devam edileceği belirsizdir. Hastaların özel yaşamının ve kişisel verilerinin gizliliği hakkının, aydınlatılmış onam ile bilgilendirilme hakkının korunması gerekmektedir (Çapacı-Özkaya, 2020: 262).

Ekonomideki her sektör COVID-19 krizinden aynı düzeyde etkilenmemektedir. Aynı şekilde her sektördeki her işletme ve işçi de krizden aynı ölçüde

etkilenmemektedir. Krizin etkilerinin bazı çalışan grupları üzerinde diğerlerinden daha fazla olduğu tartışılmaktadır (Kara, 2020: 272).

COVID-19 salgınının yayılımını önlemek için devletlerin getirdiği hareketliliği kısıtlayıcı yasaklar ile kamu ve özel sektör kuruluşlarının aldığı sosyal mesafeyi azaltıcı önlemler, insanların her zamankinden daha fazla evden çalışmasına neden olmaktadır. İnsanların kalabalık gruplar halinde bir araya gelmesinin önüne geçmek için spor liglerinin ertelenmesi, mağazaların kapatılması ve restoranların yalnızca paket servis olarak çalışması gibi kararların yanı sıra sosyal mesafe için insanların evden çalışmasını teşvik etmek veya bunu zorunlu tutmak gerekmiştir (Kara, 2020: 273).

Koronavirüs nedeniyle kısa vadede tüm sektörler olumsuz etkilenmiştir. Bundan sonrası için salgının nasıl bir etki yaratacağını zaman gösterecek, virüsün seyri insanların yaşam şeklini önemli ölçüde etkileyecektir (Güven, 2020: 252).

Çalışmanın anket uygulama aşamasında tarafımızca erken bir dönemde öngörülmesiyle birlikte, avukatların da evlerinden veya ofislerinden duruşmalarını katılımını öngören çalışmalar Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmekte buna ilişkin haberler basına yansımaya başlamıştır.

Covid-19 salgını çalışma hayatında derin kırılma noktaları ortaya çıkarmıştır. Salgın birçok işyerinde çalışma saatlerinin azaltılması, uzaktan çalışma modeline geçilmesi gibi uygulamalarla istihdam şeklini değiştirirken bazı işyerlerinde de faaliyetlerin tamamen ya da geçici olarak durmasına neden olmuştur (Işık Erol, 2020: 226).

Uzaktan ve Duruşmasız Yargılama

İster post-kapitalizm isterse de bilgi toplumu olarak anılsın son 50 yılda kamu yönetimini de vatandaşları da içine alan dijitalleşme süreci beraberinde çok büyük sorular da getirmiştir. 21. yüzyılın başından itibaren özellikle kamu idareleri, üniversiteler ve okullar, idari süreçlerini elektronikleştirip elektronikleştiremeyecekleri üzerine ya da dijitalleşmeyi hem alt yapı hem de kullanıcı perspektifinde gerekli kılan uygulamalara geçilip geçilemeyeceğini tartışırken COVID-19 salgını bu sorulara ummadığımız kadar hızlı çözümler üretmemizi gerektirmiştir (Aldemir-Avşar, 2020: 149).

Dijital vatandaş terimi, teknolojinin artan politik boyutunun, vatandaşlar ve hükümet arasındaki etkileşimi mümkün kılan yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, bu duruma daha yakından bakmak, kamu hizmetlerinin (sağlık ve eğitim dahil) hızlı dijitalleşmesinin giderek artan sayıda vatandaşın dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olacağını da göstermektedir. Bu sebeple uzaktan eğitim ya da çalışma, dijital vatandaşlar olarak adlandırılan yani teknolojiyle eğitsel, politik ve katılımcı bir bakış açısıyla tam olarak ilgilenebilen bireyler için tasarlanmış ayrıcalıklar olarak da ifade edilmektedir. Hatta pek çok birey bu kavramın anlamı ve sonuçları hakkında bilgi sahibi değildir. Bu bağlamda dijital çağ ya da daha dar anlamıyla dijitalleşme ve teknolojinin yaşattığı dönüşüm devamlı kullandığımız araçlarda teknolojiyle uyumlu değişim yaşanmasına veya tamamen bu döneme özgü kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aldemir-Avşar, 2020: 150).

COVID-19 salgınının yayılmasıyla birlikte insanların sosyal ve çalışma yaşamları önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çerçevede insanların birçoğu işini kaybederken, birçoğu da home-office diye adlandırılan evden çalışma şeklinde bir çalışma düzenine geçiş yapmıştır (Kayış, 2020: 66).

Yargı Birimlerinde Tedbirler

Adalet Bakanlığı tarafından, Sağlık Bakanlığı'nın uygun görüşü ile "Adalet Hizmetlerinde Koronavirüs Tedbirleri Kapsamında Yeni Çalışma Esasları Kılavuzu"

adı ile yayınlanan broşürde, i) Genel Tedbirler, ii) Mahkemelere İlişkin Alınacak Tedbirler, iii) Cumhuriyet Başsavcılıklarına İlişkin Alınacak Tedbirler, iv) İcra Dairelerine İlişkin Alınacak Tedbirler, v) Denetim ve Eğitim Faaliyetleri alt başlıklarında adliye içerisinde alınacak tedbirler listelenmiştir. Bu tedbirlere kısaca göz atacak olursak (Adalet Bakanlığı, 2020: 4-23):

Genel Tedbirler:

1. Sağlık Bakanlığınca hazırlanan afişlerin asılması,
2. Kişisel hijyen kurallarına uyulması ve maske kullanımı
3. Adliye ziyaretçileri dahil yeterli miktarda kişisel koruyucu ekipman ve el antiseptiğinin hazır bulundurulması,
4. Kişisel koruyuculara kolay ulaşımın sağlanması,
5. Adliye ziyaretçilerinin maske ile giriş yapması, maskesizlerin adliye içerisinden temininin sağlanması,
6. Güvenlik ve ön büro çalışanlarının sürekli olarak maske kullanımının sağlanması,
7. Adliye girişlerinde 38 derece sınır kontrolü ile ateş ölçümü yapılması,
8. Mekanların her gün su ve deterjanla temizlenmesi,
9. Sık temas edilen yüzeylerin temizliğe ek olarak dezenfekte edilmesi,
10. Kapı pencere açılarak ortam havalandırmasının sağlanması,
11. Merkezi havalandırma sistemlerinin filtre değişimi ve işlemlerde gerekli koruyucu ekipmanın kullanılması,
12. Merkezi havalandırma sistemleri dışında klima ve benzeri sistemlerin kullanılmaması,
13. Çalışma, dinlenme alanları ile tuvalet pencerelerinin açık tutulması
14. UV cihazları ile dezenfeksiyon yapılmaması,
15. Dezenfeksiyon için ULV, ozon ve dezenfeksiyon tüneli sistemleri kullanılmaması,
16. Temizlik görevlilerin talimatlara uyması ayrıca sıvı sabun ve benzeri ekipmanların sensörlü hale getirilmesi,
17. Adliye yerleşkesinde toplam alandan otopark, depo, idari bürolar ve benzeri alanların çıkarılarak kalan alana kabul edilebilecek kişi sayısı 10 metrekareye 1 kişi olacak şekilde hesaplanmalı,
18. Ortak kullanım alanlarında bulunan oturma alanları sosyal mesafe kurallarına uygun olarak seyreltilmeli,
19. Adliyeye aynı anda kabul edilebilecek kişi sayısı ilan edilmeli,
20. Adliye içerisine maksimum giriş sayısının takip edilmesi, fazla kişinin alınmaması, dışarıda oluşabilecek kuyruklar için sosyal mesafeyi gösteren şerit ve benzeri uygulamaların yapılması,
21. Kişilerin karşılıklı temasını engellemek için adliyelere giriş çıkış için aynı kapının kullanılmaması,
22. Bina içi sirkülasyonu azaltmak için ön büroların uygun şekilde (şeffaf bölme ile ayırma gibi) düzenlenmesi,
23. Girişlerde kişilerin adliyeye geliş amacına göre doğrudan yönlendirmelerinin yapılmasının sağlanması,
24. Asansörlerin, kapasitelerinin üçte biri ile çalıştırılması,
25. COVID-19 tanısı veya COVID-19 temaslı olan personelin 14 gün çalıştırılmaması,
26. COVID-19 belirtileri gösteren çalışanların sağlık kurumlarına yönlendirilmesi,
27. Çalışanlara COVID-19 hakkında gerekli bilgilendirmelerin yapılması,

28. Çalışanların dinlenme alanlarında da sosyal mesafe ve maske takılması kurallarına uymalarının sağlanması,

29. Çay ocaklarında da gerekli tedbirlerin alınması, serviste tek kullanımlık malzemelerin kullanılması,

30. 01/09/2020 tarihine kadar yemeklerin kumanya şeklinde tek kullanımlık malzemeler ile dağıtılması,

31. 01/09/2020 tarihinden sonra yemekhanelerde gerekli tedbirlerin alınarak tek kullanımlık malzemelerin kullanılması,

32. Harç, masraf ve benzeri ödemelerin temassız ödeme sistemleri ile yapılmasının sağlanması,

33. Personel servislerinde, Sağlık Bakanlığınca servis araçlarına yönelik belirlenecek tedbirler uygulanmalı.

Mahkemelere İlişkin Alınacak Tedbirler

1. Kalem odalarında 4 metrekareye 1 kişi düşecek şekilde çalışılması,

2. Duruşma salonları girişinde el antiseptiği bulundurulmalı,

3. Kalem odalarının şeffaf malzemeleri ile iş sahiplerinden fiziksel olarak ayrılması,

4. Avukatların dosya incelemesi için masa konulması ve her kullanım sonrasında temizlenmesi,

5. Kalem odalarının sık ve düzenli olarak havalandırılması, el ile sık temas edilen yüzeylerin düzenli olarak temizlenmesi,

6. Duruşma salonlarında 4 metrekareye 1 kişi bulunacak şekilde duruşmaların yapılması,

7. Duruşma bekleyenlerin yoğunluğunu azaltmak için duruşmaların gün içerisinde yayılması,

8. Duruşma salonların her gün temizlenmesi, özellikle sık temas edilen alanların deterjanla temizlenmesi, duruşma aralarında havalandırılması,

9. Dosya ve evrak işlerinde azami dikkatin gösterilmesi,

10. Keşiflere katılımda, kişisel koruyucu ekipman kullanılması,

11. Keşif esnasında keşif araçlarının her kullanım sonrası deterjanla temizlenmesi ve sosyal mesafe kurallarına uyulması,

12. Sosyal mesafenin korunması, fiziksel mesafenin minimuma indirilmesi SEGBİS sisteminin kullanımının yaygınlaştırılması.

Cumhuriyet Başsavcılıklarına İlişkin Alınacak Tedbirler

1. Müracaat savcılıklarına başvuruda sosyal mesafeye uyulması için zemin işaretlemesi yapılması, yoğunluk oluşmaması için gerekli tedbirlerin alınması,

2. İfade alım işlemlerinde sosyal mesafe kuralına uyulması ve fiziksel temasın minimuma indirilmesi,

3. Sanık, müşteki, tanık vb ifadelerinin alınmasında adilyede yoğunluk oluşturulmamasına dikkat edilmesi,

4. Dosya ve evrak işlerinde azami dikkatin gösterilmesi,

5. Kalem odalarında 4 metrekareye 1 kişi düşecek şekilde çalışılması,

6. Özellik arz eden bir takım incelemelerde N95 maske, koruyucu önlük ve benzeri önlemlerin alınması, bu konularda Sağlık Bakanlığı' nın aldığı önlemlere riayet edilmesi,

7. Şüpheli ölümlerde Sağlık Bakanlığı' nın önerilerine dikkat edilmesi,

8. Keşif ve olay yeri incelemede kullanılan araçların deterjanla temizlenmesi, koltuk sayısının azaltılması,

İcra Dairelerine İlişkin Alınacak Tedbirler

1. İnsan sirkülasyonunun fazla olduğu icra dairelerinde 4 metrekareye 1 kişi düşecek şekilde çalışılması,

2. İcra dairelerinde yoğunluğu azaltmak için ön büroların faaliyetlerinin artırılmasının sağlanması,
3. İcra dairelerinde yoğunluğu azaltmak için numaratorler ile sıra ile işlem yapılmasının sağlanması,
4. Hizmet alan kişilerin kullandığı ortak kullanım alanlarının deterjanla temizlenmesi,
5. Çalışan personel için kişisel koruyucu ekipman ve el antiseptiği temin edilmesi,
6. Dosya ve evrak işlerinde azami dikkatin gösterilmesi,
7. Fiili haciz, kıymet takdiri ve satış gibi adliye dışındaki işlemler için kullanılan aracın temizliği, yolcu kapasitesi konularında tedbirlerin uygulanması,
8. Mezat salonlarında gerekli dezenfektasyonun sağlanması,
9. Avukatların ve dosya taraflarının dosya incelemeye yönelik taleplerinin UYAP aracılığı ile yapılmasının tavsiye edilmesi,
10. İcra dosyalarının UYAP' a taranmasının daha etkin bir şekilde sağlanması,
11. İcra dosyalarında yapılacak ödemelerin temassız ve EFET gibi ödeme yöntemleriyle yapılması, IBAN bilgilerinin ilan edilmesi,

Denetim ve Eğitim Faaliyetleri

1. Başsavcılıklarca COVID-19' a karşı alınan tedbirlere uyulup uyulmadığının takip edilmesi, bu konuda sorumlu belirlenmesi,
2. COVID-19 sorumluları tedbirleri denetlemeli, varsa alınması gerekene ek tedbirleri başsavcılığa bildirmeli,
3. COVID-19 sorumluları, tedbir alanına ilişkin çizelgeler oluşturmalı ve kayıt altına almalı, güvenlik ve temizlik çalışanlarına gerekli eğitimler verilmeli,
4. Eğitimler mümkün ise online yapılmalı değil ise sosyal mesafe kuralları dikkate alınmalı,
5. Süreç içerisinde ek tedbirlerin uygulanması gerekebileceği, mevcut tedbirlerin esnetilebileceği göz önünde bulundurularak Bilimsel Danışma Kurulu ve Sağlık Bakanlığı' nın genel tavsiye ve kararları doğrultusunda hareket edilmeli,
6. Adliyelerin kendi şartlarına bağlı olarak ek tedbirlerin alınması,

Türkiye' de ilk COVID-19 vakasının görülmesini takiben 15 Hazirana kadar geçen süreçte yargısal işlemler neredeyse durma noktasına gelmişti. Çalışmanın tamamlandığı şu günlerde ise, 15 Haziranı takiben ilk 3 günde basına yansıyan haberler göstermiştir ki, pek çok adliyede, pek çok mahkemenin COVID-19 vakaları nedeni ile kapatıldığı görülmüştür.

Ancak, adliyelerin açılması ile karşılaşılan durum, tedbirlerin istenen düzeyde etkili olmadığı veya etkili uygulanmadığı noktasında tereddüt oluşturacak niteliktedir.

MATERYAL VE METOD

COVID-19 sürecinde, duruşmaların ertelenmesi ve adliye çalışmalarının kısıtlı olarak yürütülmeye başlanması, özellikle Milli Eğitim Bakanlığı' nın, e-ders uygulamalarını hayata geçirmeye başlaması gibi gelişmeler doğrultusunda yakın bir zamanda yargılama iş ve işlemlerinin de elektronik ortama aktarılacağı ön görülebilir hale gelmiştir.

Mart 2020 ayı başı itibariyle bu öngörü şekillenmiş ve avukatlarca yüz yüze gerçekleştirilmekte olan bir takım iş ve işlemleri, video konferans sistemleri ile uzaktan gerçekleştirilmesinin gerekeceği, bu gelişmelerin bir yıldan kısa bir süre içerisinde gerçekleştirileceği öngörüsü oluşturulmuştur.

Anketin Özellikleri

Bu öngörü çerçevesinde, çeşitli avukatlık hizmetlerinin uzaktan gerçekleştirilebilirliği, avukatların bilişim teknolojileri ve bilgi güvenliği konularındaki

hazır bulunuşlukları, gerekli ve yeterli ekipmanlara sahip olup olmadıkları, iş motivasyonlarının uzaktan çalışmanın hayata geçirilmesi durumunda ne şekilde değişebileceği gibi çeşitli alanlarda sorular içerecek oldukça geniş kapsamlı bir anket geliştirilmiştir.

Her ne kadar Adalet Bakanlığı tarafından e-duruşmanın test işlemleri 17 Haziran 2020 tarihi itibarıyla kamuoyu ile paylaşılmış olsa da, çalışmamızla eş zamanlı olarak uygulamaya koyulması bizler için memnuniyet verici olmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında, e-duruşma test videosundan edinilen izlenimler de ayrıca değerlendirilmiştir.

Anket maddeleri İnternet ortamına aktararak 16/04/2020 ile 16/05/2020 tarihleri arasında, avukatlıkla ilgili sosyal medya gruplarında paylaşarak, ayrıca doğrudan avukatlarla paylaşarak katılımcılara çağrıda bulunulmuştur. Ankete hala yayında olup, bir ay süre içerisinde 300 avukat katılmıştır.

Ankete katılanların verdikleri yanıtlar kadar, anket sonunda katılımcılardan, iletişim bilgileri istenerek anket sonuçlarından doğrudan haberdar olup olmak istemedikleri de sorulmuştur.

Anket Bulguları

Tablo 1' den de görüleceği üzere, 300 katılımcının 203' ü (% 67,7) anket sonuçlarından haberdar olmak istemiştir. Bu ilgi seviyesi, avukatların da gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermesi açısından önemli tespit edilmiştir.

Tablo 1. Anket sonuçlarından haberdar olmak isteyen avukatlar

	N	f (%)
<i>Araştırma sonuçlarından haberdar olmak ister misiniz?</i>		
Evet	203	67,7
Hayır	97	32,3
Toplam	300	100

Tablo 2' den görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunu Ankara (78, %26), İstanbul (74, %74) ve İzmir (29, %9,7) barolarına bağlı avukatların oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların bağlı oldukları il baro başkanlıklarının dağılımı

	N	f (%)
Ankara	78	26,0
İstanbul	74	24,7
İzmir	29	9,7
Bursa	13	4,3
Antalya	11	3,7
<i>Bağlı olunan baro</i>		
Samsun	9	3,0
Muğla	7	2,3
Adana	6	2,0
Denizli	6	2,0
Kayseri	5	1,7
Diğer	62	20,7
Toplam	300	100

Tablo 3' den görüleceği üzere, katılımcıların erkek (174, %58) ve bayan (126, %42) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyet dağılımı

		N	f (%)
Cinsiyet	Erkek	174	58,0
	Bayan	126	42,0
	Toplam	300	100

Tablo 4' den görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunun 26-35 (107, %35,7), 36-50 (98, %32,7) ve 51-65 (66, %22) yaş aralıklarında oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların yaş dağılımı

		N	f (%)
Yaş	25 ve altı	25	8,3
	26-35	107	35,7
	36-50	98	32,7
	51-65	66	22,0
	65 üzeri	4	1,3
	Toplam	300	100

Tablo 5' den görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunun 2-3 (160, %53,3) ve 4-5 (94, %31,3) kişiden oluşan hanelerde veya yalnız (36, %12) yaşadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların yaşadığı hane büyüklüğü dağılımı

		N	f (%)
Yaşadığı hane büyüklüğü	Yalnız yaşıyorum	36	12,0
	2-3 kişi	160	53,3
	4-5 kişi	94	31,3
	6-8 kişi	10	3,3
	Toplam	300	100

Tablo 6' dan görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunun 20 yıldan fazla (85, %28,3), 10-20 yıl arası (76, %25,3), 5-10 yıl arası (63, %21) mesleki kıdeme sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların mesleki kıdem sürelerinin dağılımı

		N	f (%)
Mesleki kıdem süresi	2 yıldan az	29	9,7
	2-5 yıl	47	15,7
	5-10 yıl	63	21,0
	10-20 yıl	76	25,3
	20 yıldan fazla	85	28,3
	Toplam	300	100

Tablo 7' den görüleceği üzere, Katılımcılar arasında kendisine Corona Virüs teşhisi konulan bir avukat olmadığı, (Evet:0, %0, Hayır:300, %100) fakat bir tanıdığı bir başka avukat corona virüsü teşhisi konulduğu (Evet: 42, %14, Hayır: 258, %86) olduğu, Katılımcıların sigara kullanımının (Evet: 136, %45,3, Hayır: 164, %54,7) olduğu, kronik hastalık durumlarının ise (Evet: 62, %20,7, Hayır: 238, %78,3) olduğu, Katılımcıların COVID-19 süreci içerisinde herhangi bir zamanda hastalığa yakalandığını düşünenlerin (Evet: 96, %32, Hayır: 204, %68) küçümsenmeyecek bir seviyede olduğu, Katılımcıların, adliyelerin kapalı olduğu ve çoğunlukla sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı dönemde, bir hafta içerisinde dışarı çıksa bile kimseyle

temasının olmadığı (128, %42,7) veya 1-2 kişi (75, %25) ile teması olduğu, tespit edilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların temel sağlık durumu ve sosyal davranışları

		N	f (%)
<i>Size bir tıp merkezi tarafından Corona Virüs teşhisi konuldu mu?</i>	Evet	0	0
	Hayır	300	100
	Toplam	300	100
<i>Yakından tanıdığınız bir avukat meslektaşınıza veya yargı çalışanına Corona Virüs teşhisi konuldu mu?</i>	Evet	42	14,0
	Hayır	258	86,0
	Toplam	300	100
<i>Sigara kullanıyor musunuz?</i>	Evet	136	45,3
	Hayır	164	54,7
	Toplam	300	100
<i>Kronik hastalığınız var mı?</i>	Evet	62	20,7
	Hayır	238	79,3
	Toplam	300	100
<i>Covid-19 sürecinde herhangi bir zamanda gösterdiğiniz bir takım belirtiler nedeni ile Corona Virüsüne yakalandığınızdan şüphelendiniz mi?</i>	Evet	96	32,0
	Hayır	204	68,0
	Toplam	300	100
<i>Bir hafta boyunca dışarı çıktığımızda zorunlu olarak sosyal mesafe kuralını ihlal ettiğiniz ortalama kişi sayısı?</i>	Dışarı hiç çıkmıyorum	28	9,3
	Dışarı çıktığımda kimseyle temasim olmuyor	128	42,7
	1-2 kişi	75	25,0
	3-5 kişi	44	14,7
	6-8 kişi	10	3,3
	9-10 kişi	3	1,0
	11 ve üzeri	12	4,0
	Toplam	300	100

Tablo 8' de görüleceği üzere, katılımcıların COVID-19 süreci içerisinde avukatlık işlemleri için bilgisayar kullanımı (147, %49), cep telefonu kullanımı (149, %49,7) oranlarının arttığı ayrıca bilgi güvenliği konusunda daha titiz davranmaya başladıkları (114, %38) tespit edilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların cep telefonu, bilgisayar ve bilgi güvenliği konularındaki temel kullanım değişimleri

		N	f (%)
<i>Covid-19 sürecinde avukatlık işlemleri için bilgisayarımı daha fazla kullanmaya başladım.</i>	Evet	147	49,0
	Hayır	153	51,0
	Toplam	300	100
<i>Covid-19 sürecinde avukatlık işlemleri için akıllı telefonumu daha fazla kullanmaya başladım.</i>	Evet	149	49,7
	Hayır	151	50,3
	Toplam	300	100
<i>Covid-19 sürecinde bilgi güvenliği konusunda daha titiz davranmaya başladım.</i>	Evet	114	38,0
	Hayır	186	62,0
	Toplam	300	100

Tablo 9' de görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu salgının 6-12 ay (86, %28,7) ve 3-6 ay (77, %25,3) sürmesini beklediği tespit edilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların COVID-19 süreci (salgını)' nin ne kadar süreceği konusundaki beklentileri

	N	f (%)
1 aydan az	1	0,3
1-3 ay	76	25,3
3-6 ay	77	25,7
6-12 ay	86	28,7
1-2 yıl	49	16,3
2-5 yıl	9	3,0
5-10 yıl	1	0,3
10 yıldan fazla	1	0,3
1 aydan az	1	0,3
Toplam	300	100

Tablo 10' da görüleceği üzere, katılımcıların, avukatlık işlemlerini COVID-19 süreci öncesinde olduğu gibi devam ettirmeleri halinde, kesinlikle (113, %37,7), muhtemelen (82, %27,3) veya olabilir (76, %25,3) ihtimalleri dahilinde hastalığa yakalanacaklarını düşündükleri tespit edilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların avukatlık hizmetlerini COVID-19 süreci öncesindeki gibi yürütmeleri durumunda hastalığa yakalanma beklentileri

	N	f (%)
Hiç İhtimali Yok	9	3,0
Zannetmiyorum	20	6,7
Olabilir	76	25,3
Muhtemelen	82	27,3
Kesinlikle	113	37,7
Toplam	300	100

Tablo 11' de görüleceği üzere, katılımcıların COVID-19 süreci öncesinde sosyal mesafeye hiç dikkat etmedikleri (103, %34,3) veya bazen dikkat ettikleri (73, %24,3) tespit edilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların COVID-19 süreci (salgını) öncesinde sosyal mesafeye dikkati

	N	f (%)
Hiç dikkat etmezdim	103	34,3
Bazen dikkat ederdim	73	24,3
Dikkat ederdim	80	26,7
Yeterince dikkatliydim	29	9,7
En az şuanki kadar dikkatliydim	15	5,0
Toplam	300	100

Tablo 12' de görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunun bilgisayar, akıllı telefon, ofis uygulamaları, web tarayıcıları, arama motorları ve Adalet Bakanlığı uygulamaları konularında kendilerini yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Bilişim teknolojileri ekipmanlarında ortaya çıkan sorunlar, bilgi güvenliği konusunda alınması gereken tedbirler ve bilgi güvenliği temel yazılımları konularında ise öz yeterliliklerinin orta düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Bilgi güvenliklerine zarar verebilecek web siteleri ve sosyal medya paylaşımları konularında ise ortalamanın üzerinde bir hassasiyete sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların bilişim teknolojileri ve bilgi güvenliği öz yeterlilikleri

Kesinlikle Evet		Evet		Çoğu Zaman		Hayır		Kesinlikle Hayır	
N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)
<i>Bilgisayarı kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
145	48,3	75	25,0	52	17,3	20	6,7	8	2,7
<i>Akıllı telefonu kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
162	54,0	65	21,7	50	16,7	16	5,3	7	2,3
<i>Ofis programlarını (Power Point, Word ve Excel) kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
112	37,3	71	23,7	78	26,0	30	10,0	9	3,0
<i>Web tarayıcılarını (Internet Explorer, Google Chrome vb.) kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
162	54,0	56	18,7	48	16,0	23	7,7	11	3,7
<i>Arama motorlarını (Google, Yandex arama vb.) kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
169	56,3	63	21,0	42	14,0	17	5,7	9	3,0
<i>Adalet Bakanlığı Uygulamalarını (UYAP, UYAP Editör, E-Tebligat, Elektronik İmza kullanımı vb.) kendimden emin şekilde kullanabilirim.</i>									
166	55,3	71	23,7	34	11,3	19	6,3	10	3,3
<i>Kullandığım bilişim teknolojileri ekipmanlarındaki sorunu kolayca anlayabilir ve çözebilirim.</i>									
58	19,3	72	24,0	104	34,7	46	15,3	20	6,7
<i>Bilgi Güvenliğinin önemi konusunda bilgi sahibiyim.</i>									
98	32,7	84	28,0	69	23,0	35	11,7	14	4,7
<i>Bilgi güvenliği için gerekli tedbirleri alacak bilgi ve becerilere sahibim.</i>									
64	21,3	80	26,7	87	29,0	46	15,3	23	7,7
<i>Bilgi güvenliği için temel yazılımları (Antivirüs programı, Yazılım güncellemeleri ve benzeri) kendimden emin şekilde kurabilir ve kullanabilirim.</i>									
77	25,7	63	21,0	83	27,7	46	15,3	31	10,3
<i>Bilgi güvenliğine zarar verebilecek işlemleri (Web sitelerini ziyaret, dosya indirme, mail alma/gönderme) yaparken titiz davranırım.</i>									
95	31,7	98	32,7	57	19,0	36	12,0	14	4,7
<i>Sosyal medya hesaplarımı kullanırken bilgi güvenliğime olumsuz etki edebilecek paylaşımlarda bulunmaktan sakınırım.</i>									
131	43,7	95	31,7	39	13,0	22	7,3	13	4,3

Tablo 13' de görüleceği üzere, katılımcıların COVID-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen duruşma işlemleri ve arabuluculuk hizmetlerinin uzaktan da gerçekleştirilebilir olduğunu düşündükleri, müvekkil görüşmelerinin uzaktan gerçekleştirilmesinin çoğu zaman yapılabilir olduğunu düşündükleri ancak tutuklu görüşmelerinde uzaktan çalışmanın uygun olmadığını düşündükleri tespit edilmiştir.

Katılımcılar avukatlık hizmetlerinin uzaktan çalışma yoluyla gerçekleştirilmesi durumunda, yüzyüze gerçekleştirilmesine kıyasla ulaşım ve bekleme zamanlarının azalacağını, mazeret bildirme ve yerine bir başka avukatın duruşmaya girmesi gibi işlemlerin azalacağını, ulaşım, konaklama, beslenme maliyetlerinin azalacağını düşündükleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların gerekli teknik bilgiye sahip olduklarını düşünmelerinin yanı sıra avukatlık işlemlerinin uzaktan gerçekleştirilmesinde kullanılacak gerekli teknik bilginin kendilerine sağlanması sonrasında uzaktan çalışma ile işlerini gerçekleştirebileceklerini düşündükleri tespit edilmiştir.

Ayrıca katılımcıların, yargı birimlerinin tekrar çalışmaya başlaması sonrasında da COVID-19 sürecinde uygulanan sosyal mesafe, maske/eldiven kullanımı, yakın temas ile selamlaşmama gibi alışkanlıklarını uzun süre devam ettirecekleri, avukatlık işlemlerini yaparken hastalığa yakalanma tedirginliklerinin uzun bir süre devam edebilecekleri tespit edilmiştir.

Ek olarak yargı hizmetlerinin kesintiye uğratılmasının olumlu bir karar olarak değerlendirdikleri ancak biriken işleri yetiştirmenin zaman alacağını düşündükleri tespit edilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların uzaktan gerçekleştirilebilir avukatlık hizmetleri konusunda görüşleri

Kesinlikle Evet		Evet		Çoğu Zaman		Hayır		Kesinlikle Hayır	
N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmelerinin teknolojik hazırlık sonrası uzaktan da gerçekleştirilebilir olduğunu düşünüyorum.</i>									
60	20,0	73	24,3	75	25,0	52	17,3	40	13,3
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen duruşma işlemlerinin gerekli teknolojik hazırlık sonrası uzaktan da gerçekleştirilebilir olduğunu düşünüyorum.</i>									
93	31,0	54	18,0	47	15,7	58	19,3	48	16,0
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen tutuklu görüşmelerinin gerekli teknolojik hazırlık sonrası uzaktan da gerçekleştirilebilir olduğunu düşünüyorum.</i>									
69	23,0	47	15,7	52	17,3	52	17,3	80	26,7
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen arabuluculuk işlemlerinin gerekli teknolojik hazırlık sonrası uzaktan da gerçekleştirilebilir olduğunu düşünüyorum.</i>									
120	40,0	65	21,7	52	17,3	32	10,7	31	10,3
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmesi, duruşma, tutuklu görüşmesi, arabuluculuk işlemleri gibi işlemlerin uzaktan gerçekleştirilmesi ile zamanın (ulaşım ve bekleme zamanları gibi) daha etkin kullanılabilceğini düşünüyorum.</i>									
108	36,0	53	17,7	67	22,3	35	11,7	37	12,3
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmesi, duruşma, tutuklu görüşmesi, arabuluculuk işlemleri gibi işlemlerin uzaktan gerçekleştirilmesi ile bu işlemlerdeki iptallerin (mazeret bildirme, yerime bir başka avukatın duruşmaya girmesi gibi) daha az olacağını düşünüyorum.</i>									
107	35,7	66	22,0	61	20,3	34	11,3	32	10,7
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmesi, duruşma, tutuklu görüşmesi, arabuluculuk işlemleri gibi işlemlerin uzaktan gerçekleştirilmesi ile bu işlemlerdeki maliyetlerin (ulaşım, konaklama, beslenme gibi) azalacağını düşünüyorum.</i>									
138	46,0	66	22,0	49	16,3	26	8,7	21	7,0
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmesi, duruşma, tutuklu görüşmesi, arabuluculuk işlemleri gibi işlemlerin uzaktan gerçekleştirilmesi konusunda yeterince teknik bilgim olmadığını düşünüyorum.</i>									
21	7,0	34	11,3	60	20,0	90	30,0	95	31,7
<i>Covid-19 sürecinden önce yüz yüze gerçekleştirilen müvekkil görüşmesi, duruşma, tutuklu görüşmesi, arabuluculuk işlemleri gibi işlemlerin uzaktan gerçekleştirilmesi konusunda yeterince bilgilenmem sonrasında uygulayabileceğimi düşünüyorum.</i>									
124	41,3	68	22,7	46	15,3	26	8,7	36	12,0
<i>Covid-19 süreci sonrasında da sosyal mesafe, maske/eldiven kullanımı, yakın temas ile selamlaşmama gibi alışkanlıklarımı uzun süre devam ettireceğimi düşünüyorum.</i>									
118	39,3	72	24,0	59	19,7	28	9,3	23	7,7
<i>Covid-19 süreci sonrasında yargı birimlerinin tekrar çalışmaya başlaması sonrasında, avukatlık işlerimi yaparken corona virüsüne yakalanma tedirginliğini uzun süre devam ettireceğimi düşünüyorum.</i>									
111	37,0	68	22,7	65	21,7	32	10,7	24	8,0
<i>Covid-19 sürecinde yargı birimlerinin çalışmasını seyrekletirmesi olumlu bir karardır.</i>									
138	46,0	55	18,3	55	18,3	27	9,0	25	8,3
<i>Covid-19 sonrasında yargı birimlerinde biriken işleri yetiştirebilmek zaman alacaktır.</i>									
175	58,3	57	19,0	35	11,7	17	5,7	16	5,3

Tablo 14' de görüleceği üzere, uzaktan çalışanın avukatların iş motivasyonlarına ve iş disiplinlerine olumsuz bir etkisi olmayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların uzaktan çalışmanın, iş motivasyonlarına ve iş disiplinlerine etkisi

Hiç doğru değil		Nadiren doğru		Doğru değil		Çoğu zaman doğru		Her zaman doğru	
N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)
<i>Teknolojik gelişmelere kolaylıkla uyum sağlarım.</i>									
9	3,0	19	6,3	45	15,0	79	26,3	148	49,3
<i>Uzaktan çalışmak işime olan bağlılığımı etkilemez.</i>									
33	11,0	36	12,0	70	23,3	67	22,3	94	31,3
<i>Uzaktan çalışmak müvekkillerime karşı hissettiğim sorumluluğu azaltmaz.</i>									
17	5,7	24	8,0	42	14,0	61	20,3	156	52,0
<i>Uzaktan çalışmak motivasyonumu azaltmaz.</i>									
39	13,0	51	17,0	80	26,7	47	15,7	83	27,7
<i>Uzaktan çalışmak iş disiplinimi etkilemez.</i>									
40	13,3	44	14,7	64	21,3	66	22,0	86	28,7

Tablo 16' da görüleceği üzere, katılımcıların tamamının evlerinde veya ofislerinde, rahatsız edilmeden çalışabilecekleri, gerekli teknolojik ekipmanın bulunduğu bir fiziki mekana sahip oldukları ve buradan uzaktan çalışma yapabilecek teknik bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların uzaktan çalışma için gerekli fiziki şartlara sahipliği

Hiç sahip değilim		Sahip değilim		Kısmen sahibim		Sahibim		Tamamen sahibim	
N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)	N	f (%)
<i>Evimde/ofisimde uzaktan çalışma için kullanabileceğim bir alana sahibim.</i>									
15	5,0	30	10,0	53	17,7	75	25,0	142	47,3
<i>Evimde/ofisimde uzaktan çalışmam durumunda diğer aile bireyleri ve ofis çalışanları tarafından rahatsız edilmeden çalışma imkanına sahibim.</i>									
22	7,3	17	5,7	56	18,7	57	19,0	148	49,3
<i>Evimde/ofisimde uzaktan çalışma için yeterli bilişim teknolojileri ekipmanına sahibim.</i>									
12	4,0	19	6,3	54	18,0	85	28,3	130	43,3
<i>Evimde/ofisimde uzaktan çalışma için gerekli teknik bilgiye sahibim.</i>									
12	4,0	22	7,3	63	21,0	84	28,0	119	39,7

Tablo 17' de görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğunun gerekmesi durumunda uzaktan çalışma için ekipman ve eğitim alma konularında kesinlikle yatırım yapacağı (106, %35,3), yapacağı (66, %22) veya kısmen yapabileceği (58, %19,3) tespit edilmiştir.

Tablo 17. Katılımcıların uzaktan çalışma için yatırım yapma düşünceleri

	N	f (%)
<i>Evimde/ofisimde uzaktan çalışma için yatırım yapabilirim (ekipman ve eğitim alma).</i>		
Hiç yapamam	40	13,3
Yapamam	30	10,0
Kısmen yapabilirim	58	19,3
Yaparım	66	22,0
Kesinlikle yaparım	106	35,3
Toplam	300	100

Tablo 18' de görüleceği üzere, katılımcıların çok büyük bir kısmının uzaktan çalışma konusunda Türkiye Barolar Birliği ve bağlı oldukları baroların uzaktan çalışma konusunda etkin olmalarını kesinlikle bekledikleri (197, %65,7), bekledikleri (37, %12,3) veya kısmen bekledikleri (29, %9,7) tespit edilmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların uzaktan çalışma konusunda TBB ve baroların etkinliği konusunda beklentileri

	N	f (%)
Hiç beklemiyorum	22	7,3
Beklemiyorum	15	5,0
Kısmen beklıyorum	29	9,7
Bekliyorum	37	12,3
Kesinlikle beklıyorum	197	65,7
Toplam	300	100

SONUÇLAR

COVID-19 dönemi iletişim teknolojilerinin bir ekstra değil gündelik hayatın seyrinde bir gereklilik olduğunu bir kez daha gündeme getirmiştir. İletişim teknolojilerini ve dijitalleşme son 30 yılda sürekli gelişerek yükselişe geçmiş ve içinde bulunduğumuz çağda her alan dijitalleşmeyle birlikte bir dönüşüm içerisine girmiştir. İletişimin insanlar arasında bilgi aktarımını sağlaması ve bu aktarımın ilerleyerek topluma yayılması süreci dijital çağa girilmesiyle birlikte, bu aktarımının dijital araçlar aracılığıyla yapılmasını sağlamıştır (Aldemir-Avşar, 2020: 157).

Temelde bilgi aktarımı ve paylaşımı süreçlerine dayalı avukatlık hizmetlerinin de UYAP, SEGBİS gibi projeler ile yargı süreçlerinin dijitalleşme süreci, COVID-19 salgını nedeni ile ivmelenerek e-duruşma kavramının literatüre girdiği günlere gelmiştir.

COVID-19 salgını gibi toplumda meydana gelen değişiklikleri sosyolojik açıdan değerlendirmek salgının toplumsal sonuçlarını daha iyi değerlendirebilmek için gereklidir. Çünkü sosyolojik bakış, sosyal etkileşim çerçevesinde ve grubun bir parçası olarak insan üzerinde durarak sosyal yaşamı bir bütün olarak algılama tarzıdır (Afacan-Avcı, 2020: 2).

Yüz yüzelik ilkesine göre yürütülen yargı süreçleri, salgının sosyolojik bakış açısı ile yargı çalışanları ve yargı hizmetlerinden faydalananlar üzerine de elbette ki bir takım olumsuz etkiler olarak yansımaktadır.

Anket sonuçlarından edinilen izlenimle hastalığa yakalanma riskinin getireceği stres ve benzeri olumsuz düşüncelerim yargı süreçlerine katılım ve özellikle herhangi bir etki altında kalmadan gerçekleştirilmesi gereken savunma hakkının kullanılması noktasında olumsuz etkisi olması beklenebilir.

TARTIŞMA

Bu çalışma COVID-19 sürecinin ve avukatlık hizmetlerinin uzaktan gerçekleştirilebilirliği çerçevesinde yapılmış olsa da, COVID-19 ile birlikte hayatımıza giren kısmen izole yaşam, dijital teknolojilerin gündelik hayatta daha fazla işlerlik kazanması, yalnızca yargı süreçleri açısından değil, sosyal izolasyonun getirdiği etik sorunların, seyahat özgürlüklerine gelen yasaklamanın etkileri, eğitim sistemine olan etkileri, ekonomik duruma olan etkileri, tarımsal üretim sürecine etkileri, sağlığa erişim hakkına olan etkileri ve sağlıklı kalma hakkına etkileri de hukuki bakış açısı ile tartışılması gereken konular olarak görülmektedir (Üstün-Özçiftçi, 2020: 145-150).

Yargı süreçlerinin uzaktan gerçekleştirilmesi e-duruşma ile gündeme gelmiş bir konu değildir. 20/09/2011 tarihli Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik, 14/12/2011 tarihli SEGBİS adlı genelge sonrasında ifade alma, tutukluların duruşmaya katılımları hali hazırda uzaktan ses ve görüntülü bağlantı ile gerçekleştirilmekteydi.

Ankete katılan 300 avukattan elde edilen veriler göstermektedir ki, uzaktan çalışma konusunda avukatların i) bilişim teknolojileri ve bilgi güvenliği öz yeterliliklerinin yeterli olduğu, ii) duruşma işlemleri, arabuluculuk hizmetleri, müvekkil görüşmeleri uzaktan gerçekleştirilebilir ancak tutuklu görüşmeleri gibi işlemlerinde yüz yüzelğin tercih edildiği, uzaktan çalışmanın zamanı daha verimli kullanma, iptal edilen işlerin ve maliyetlerinin azalmasına olumlu katkısının olacağını düşündükleri, iii) iş disiplini, motivasyon, müvekkillere karşı sorumluluk ve işe bağlılıklarında çok fazla düşüş olmayacağı, iv) gerekli fiziki mekan, rahatsız edilmeden çalışabilme, ekipman yeterliliği, teknik bilgi gereksinimine sahip oldukları, v) gerekirse ek ekipman ve eğitim yatırımı yapmaya hazır oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, avukatların ciddi bir çoğunluğunun, uzaktan çalışma konusunda Türkiye Barolar Birliği' nin ve il barolarının etkin olmasını bekledikleri görülmüş, katılımcı avukatların 3' te 2' si gibi büyük bir çoğunluğunun da anket sonuçlarından haberdar olmak istemesi, avukatların konu ile ilgili gelişmelere fazlaca ilgili oldukları ve yakından takip ettikleri şeklinde değerlendirilmiştir.

Pek çok kamu ve özel sektör iş ve işlemlerinde COVID-19 salgını nedeni ile hızlanan dijitalleşme, önümüzdeki yıllardan itibaren hukuk camiasını da yakından ilgilendirecek olan dijital vatandaşlık kavramının tartışmaya açılmasını beraberinde getirmesi beklenmektedir.

Teknolojiyi ve teknolojik araçları doğru kullanabilme becerisine sahip, istediği bilgiye zorlanmadan rahatça ulaşabilen, güvenlik ve sorumluluk bilincinin farkında olup dijital ortamda da aynı bilinçli davranışları devam ettiren ve etik kurallar çerçevesinde hareket eden kişilere dijital vatandaş denilmektedir (Aldemir-Avşar, 2020: 151).

Dijital vatandaşlık, değinildiği gibi dijitalleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Aynı şekilde vatandaşların yüklendiği görevlerin, sorumlulukların gelişen teknolojiyle birlikte dijital ortama taşınması ve bireylerin kişiliğinin bu ortamda da devam etmesi dijital vatandaşlık kavramının çıkışını desteklemiştir. Dijital vatandaşlığın geleneksel vatandaşlıktan farkı klasik devlet-vatandaş ilişkilerine teknolojiyi yönetebilme, güvenlik önlemleri alabilme, dijital araç gereçleri gerektiği gibi kullanabilme ve etik kurallar dahilinde hareket edebilme becerilerinin dahil edilmesidir (Aldemir-Avşar, 2020: 164).

Ancak, dijitalleşme ile birlikte bu teknolojileri suç işleme amaçlı kullanımın da giderek yaygınlaşacağı göz önünde bulundurduğumuzda dijital suç ve dijital suçlunun da hukuki niteliği değişecektir.

Aslında yapılan tüm çalışmalar bu dönemde kişilerin, hükümetlerin, kurum ve kuruluşların yönlendirmeleriyle veya kendi eylemleriyle dijital vatandaş olma yönünde ilerlediklerini göstermektedir. Yapılan her faaliyet, iletişim ve araştırma kişileri dijital vatandaş olmaya yaklaştırmakta, dijitalleşme ve teknolojiden her faydalandığında kişiler fark etmese de dijital vatandaşlığın dokuz boyutunu gerçekleştirmekte ve her vatandaş aynı zamanda dijital bir vatandaş olmaktadır (Aldemir-Avşar, 2020: 164).

Uygulanan anket ile avukatların uzaktan çalışmaya hazır oldukları, uzaktan çalışmanın iş motivasyonlarına olumsuz etkisinin olmayacağı görülmüştür.

Burada kısa bir tartışma açılmalı, şöyle ki;

Ülkemiz hukukunu da bağlayıcı nitelikteki Uluslararası hukuk ilkeleri en genel manada "adil yargılama" ilkesi ekseninde açılımlar içindedir. Adil Yargıla/n/ma ilkesi, kendi içinde birçok unsuru barındırmaktadır. Mahkemenin bağımsız, tarafsız olmasından, yargılama sürelerinden, yargının sujesi olan davacı/davalı/sanık/şikayetçi gibi sıfatlarla yargının taraflarının haklarından, fiziki ve

moral yargılama koşulları ve başkaca unsurlar ilk akla gelenlerdir. Konumuz açısından en önemlisi ise, yargının tarafı olan gerçek kişinin (davacı-davalı, şikayetçi, sanık v.d.) kendini bir avukat ile temsil hakkının tam olarak sağlanması, kişi ile avukatı arasındaki ilişkinin göz-göze, doğrudan ve “yanında” olmak (yan yana olmak) şeklinde kurulabilmesidir. Özünde bu hak, kişinin savunma hakkının biçimseli değil, beş duyu organıyla avukatıyla bir arada olabilmesi, yargılamada güven içinde olduğunu hissedebilmesi sonucuna yönelik ve dolayısıyla esasa ilişkin özlü bir haktır. Tam bu noktada, avukatın yargı sisteminde uzaktan çalışma çözümlemesi, özetle belirttiğimiz ilkelere terstir. Yargının taraflarından hiç itiraz gelmemesi halinde, avukatın yargılamaya uzaktan katılması, avukat için ve avukatın lehine bir durum olmakla birlikte, savunma makamı olarak avukatın, müvekkilinin talebi halinde, doğrudan-yüz yüze müvekkili ile bir arada olması yasal ve etik bir zaruret halindedir.

İkinci olarak, Ceza yargılamasında öne çıkan ilkelere birisi de, yargılanan sanığın, yargılayan mahkemece şahsi, fiziki ve moral görünüş ve duruşlarının, gözlenmesi suretiyle sanık hakkında kurulacak hükümde etkili olması (sanığın yargılama sırasındaki hal ve tavrına göre hakkında verilecek hükümde, mahkeme gözlemlerinin etkili olabileceği, bu yönde mahkemelerin takdir hakkının bulunduğu hususudur. Sanık, yargılama sırasında izlenen (fiziki ve ruhsal) hal ve tavırlarına göre, hakkında karar verilirken ödül (düşük ceza) ya da (yüksek) cezaya tabi tutulabilmektedir. Bu noktada da, sanığın hal ve tavırlarını avukatı ile “yan yana ve yüz yüze, bir arada” düzenleme ve planlama hakkı mevcut olup, müvekkilinin talebi halinde avukat yasal ve etik kurallar gereği müvekkilinin yanında (yüz yüze ve doğrudan görüşebilen) kişi olmak durumundandır.

Özetle; yukarıda vurgulanan, avukatın müvekkiliyle “beş duyusuyla sıcak temas halinde olması” halleri, avukatı uzaktan çalışma konusunda kısıtlayan bir alan oluşturmaktadır (Yurtcan, 1988: Cilt-1:664-680, Cilt-2: 116-120).

E-Duruşma Testleri

E-Duruşma testleri Adalet Bakanı ve Türkiye Barolar Birliği Başkanı’ nın da katılımı ile temsili bir duruşma yapılması suretiyle 17 Haziran 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Temsili duruşmaya uzaktan bağlantı ile Afyon, Edirne ve Çorum baro başkanları katılmışlardır.

Test sonrası Adalet Bakanı açıklamalarında: "avukatların duruşmalara buldukları yerden katılabilecekleri, birkaç dakikalık duruşma için 500-600 kilometre uzaktan gelip duruşmaya geri dönmek zorunda kalmamaları, e-duruşmanın usul ekonomisi anlamında büyük bir devrim olacağı” konularına değinmiştir.

Devamında, “e-duruşmanın CELSE programıyla entegre ederek ceza davalarında yaygınlaştırılmasının planlandığı, e-duruşmanın pilot uygulama olarak belli adliyelerde uygulanacağı ve kapsamını zamanla genişletileceğini” ifade etmiştir.

Açıklamalardan, e-duruşma uygulamasının tamamen Adalet Bakanlığı personeli tarafından yapılan geliştirildiği, UYAP ile tam entegre şekilde çalışacağı, avukatların sisteme UYAP Avukat Portal üzerinden video konferans yöntemi ile katılabileceği anlaşılmıştır.

Adliyelerde normal çalışma düzenine geçişle birlikte, adliyelerde COVID-19 vakalarının ortaya çıkmış olması, yargı hizmetlerinde de uzaktan çalışmanın alternatif olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve adliyelerde COVID-19 tedbirlerinin uygulanmasının öngören kılavuzlar ve yönergeler, her ne kadar uygulanıyor olsa da bu tedbirlerin yeterli olmadığı, alınabilecek en iyi tedbirin, bulaş riskinden uzak olmak olduğu değerlendirilmektedir.

Adalet Bakanı tarafından esas olanın adliyelere gelmek olduğu ifade edilmekle birlikte, e-duruşmanın bir alternatif olarak kullanılacağı, avukatların talebi ile e-

duruşmaya katılacakları, avukatların UYAP portalına girdiklerinde e-duruşma ile katılmak istedikleri duruşmalar için 24 saat öncesine kadar talepte bulunabileceklerini, ilgili mahkemenin kabulü ile avukatın elektronik imza yöntemiyle kimlik doğrulaması sonrasında e-duruşmaya katılımının mümkün olacağı ifade edilmiştir.

Şuanda pilot uygulama olarak denenecek e-duruşma uygulamasının zamanla, e-duruşma esnasında evrak sunabilecekleri ve bunun hakim tarafından da anında incelenebileceği ifade edilmiştir.

Test işlemlerine ait internette yayınlanan videolar izlenmiştir.

Uygulamanın telekonferans arayüzüne sahip olduğu, duruşma salonu, duruşma tutanağı ve uzaktan katılımcıların ayrı ekranlara sahip oldukları görülmüştür. Çalışma sürecinde özellikle avukatların duruşma tutanağının takibi hakkında sorular yöneltmesi nedeni ile duruşma tutanağının ayrı bir ekran olması önemli görülmüştür (Resim 1a).

Resim 1a. E-Duruşma Uygulama ekranı, 1b. E-Duruşma Uygulaması, mahkeme salonundan bakış

Uygulamada tüm katılımcıların ve ekranların, duruşma salonunda bulunan büyük ekran aracılığı ile salonda bulunanlar tarafından da izlenebilir olduğu görülmüş, bu hali ile e-duruşmanın katılımcılarının bir kısmının salonda bulunarak bir kısmının uzaktan bağlantı ile karma bir yöntem ile de uygulanabilir olduğu değerlendirilmiştir (Resim 1b).

Afyon Baro Başkanı'nın ana ekrana alınarak konuşması esnasında, görüntünün donduğu, fare imlecinin ekranı tekrar küçülterek ekrana hareket kazandırdığı görülmüştür (Resim 2a).

Bu durum, 3 uzaktan katılımın olduğu toplam 5 ekran üzerinde yapılan bir test çalışması için dahi istenmeyen bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, e-duruşma oturumunun yönetimi için zaman zaman müdahaleler, ekran geçişleri ve olası diğer işlemler için, oturumun teknik işlemlerini yürütmesi gereken bir operatörün de olması gerektiği düşünülmektedir.

E-duruşma testinin tek bir oturum halinde gerçekleştirilmiş olması, aynı adliye içerisinde muhtemel onlarca eş zamanlı e-duruşma ve muhtemel yüzlerce uzaktan katılımcının olduğu performans testlerinin de yapılması gerektiği değerlendirilmiştir.

Resim 2a. Afyon Baro Başkanı E-Duruşma bağlantısı, 2b. Çorum Baro Başkanı E-Duruşma bağlantısı

Çorum Baro Başkanı' nın cep telefonu ile katıldığı, sistemin mobil kullanıcı desteği de olduğu anlaşılmıştır (Resim 2b).

E-Duruşma Öneriler

Test aşaması ile dahi yargı süreçlerine bir performans devrimi olarak yansıtacağı açık olan e-duruşma uygulaması hakkında önerilerimiz aşağıdaki şekildedir:

1. Uygulama her ne kadar Adalet Bakanlığı bünyesinde geliştirilmiş ve Adalet Bakanlığı sistemleri ile entegre çalışacak şekilde geliştirilmiş ve geliştirilmekte olsa da, Adalet Bakanlığı' nın işletim kriterlerini koymasına ile özel sektör yazılım firmaları tarafından da uç kullanıcı uygulamaları geliştirmesi konusunda çalışma yapılmalıdır. Bu çalışmalar, ülkemizin yazılım sektörü üzerinde fazlaca olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

2. Yargılama yalnızca avukatların uzaktan katılımını gerektiren bir durum olmayıp, dava tarafları, tanıklar, bilirkişiler, basın mensupları, izleyiciler gibi duruşma salonunda bulunma ve yargılamayı izleyebilmektedirler. Bu nedenle, e-duruşmalara avukatların haricinde katılımcıların da yalnızca izleyici olarak katılabilmeleri için e-devlet üzerinden e-duruşmalara katılımları mümkün olmalıdır.

3. Duruşma salonlarında her ne kadar ses ve görüntü kaydının yasal olmamasına rağmen, e-duruşmaların muhtemel suretle kayıt altına alınacakları ve Internet üzerinden de paylaşılacakları muhtemeldir. Bu işlemin katılımcılar tarafından ekran kaydı şeklinde yapılması durumunda kayıt yapan kişinin tespiti de mümkün olmayacaktır. Bu nedenle her bir katılımcıya farklı gömülü kodlar ile kayıt yapanların tespitine yönelik önlemler alınmalıdır.

4. Testi izlenen uygulamanın temel bir telekonferans uygulaması olduğu görülmeyle birlikte, katılımcıların tüm sözleri sistem içerisinden geçiyor olması nedeni ile ses tanıma sistemleri ile otomatik olarak metne dönüştürme ve HASH kodlarının üretilmesi ve duruşma tutanağının eki haline getirilmesi ilerleyen dönemlerde uygulanabilir olması beklenmektedir.

5. İlerleyen dönemlere ilişkin olarak duruşma salonlarında 360 derece kameraların kullanımı, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, hologram teknolojileri gibi pek çok uygulamanın zaman içerisinde uygulanabilir olacağı tahmin edilmektedir.

Nihayetinde gerçekleştirilen e-duruşma testlerinin, yargı camiası için büyük bir adımdır.

KAYNAKLAR

Adalet Bakanlığı (2020). Adalet Hizmetlerinde Koronavirüs Tedbirleri Kapsamında Yeni Çalışma Esasları Kılavuzu. <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/brosur.pdf> Erişim Tarihi: 18/06/2020.

Afacan E ve Avcı N (2020). Koronavirüs (COVID-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 1-14.

Aldemir C ve Avşar MN (2020). Pandemi Döneminde Dijital Vatandaşlık Uygulamaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 148-169.

Alkan Çeviker S ve Dindar Demiray EK (2020). SARS-CoV-2 (COVID 19) Enfeksiyonu Ayırıcı Tanı Açısından Diğer Solunumsal Virüsler. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı): 45-49. DOI:10.34084/bshr.714383.

Alpago H ve Oduncu Alpago D (2020). Koronavirüs Salgınının Sosyoekonomik Sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8): 99-114.

Altındış M ve Toptan H (2020). SARS CoV 2 Laboratuvar Tanısı. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı): 76-84. DOI:10.34084/bshr.726126.

Ankaralı H, Ankaralı S ve Erarslan N (2020). COVID-19, SARS-CoV2, Enfeksiyonu: Güncel Epidemiyolojik Analiz ve Hastalık Seyrinin Modellemesi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1). DOI: 10.21673/anadoluklin.707038.

Arabacı H ve Yücel D (2020). Pandeminin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Türkiye Merkez Bankası Tarafından Finansal İstikrarı Sağlamak Amacıyla Alınan Önlemler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(2): 91-98.

Bahar O ve Çelik İlal N (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1): 125-139.

Ballıkaya E, Esentürk G, Erbaş Ünverdi G ve Çehreli ZC (2020). Yeni Koronavirüs Salgını ve Diş Hekimliği Tedavileri Üzerine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(2): 92-107. DOI: 10.21020/husbfd.715439.

Biçer İ, Çakmak C, Demir H ve Kurt ME (2020). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 216-225. DOI: 10.21673/anadoluklin.731092.

Budak F ve Korkmaz Ş (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1): 62-79.

Çapacı M ve Özkaya S (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Tele-tıp Uygulamaları. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 260-262. DOI: 10.21673/anadoluklin.738672.

Çobanoğlu N (2020). Bireysel, Profesyonel, Toplumsal, Bilimsel ve Siyasal Etiği Yeniden Sorgulatan COVID-19 Pandemisi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 36-42. DOI: 10.21673/anadoluklin.709891.

Demir M, Günaydın Y ve Demir ŞŞ (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 6(1): 80-107.

Dikmen S ve Bahçeci F (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejileri: Fırat Üniversitesi Örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2): 78-98.

Dindar Demiray EK ve Alkan Çeviker S (2020). COVID-19: Aşı ve Toplumsal Korunma. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı): 37-44. DOI:10.34084/bshr.714424.

Doğan Y ve Doğan S (2020). Koronavirüs Pandemisi ve Türkiye’de Bitkisel Üretime Etkisi. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 41-55.

Eğilmez OK ve Yılmaz MS (2020). Kulak Burun Boğaz Hekimliği Açısından COVID-19 Salgını. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı): 140-146. DOI:10.34084/bshr.724587.

Ekiz T, İlman E ve Dönmez E (2020). Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri İle COVID-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması. *International Journal of Health Management and Strategies Research*, 6(1): 139-154.

Güler HN (2020). Koronavirüsü (Covid-19) Günlerinde Bankalara İletilen Müşteri İtiraz ve Şikayetlerinin İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4): 85-99.

Güven H (2020). COVID-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelen Değişimler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 251-268.

Işık Erol S (2020). COVID-19’un Çalışma Hayatına yansımaları: Salgından Etkilenen Bazı Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19): 212-231.

İşsever H, İşsever T ve Öztan G (2020). COVID-19 Epidemiyolojisi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi, 3(1): 1-13. DOI: 10.26650/JARHS2020-S1-0001.

Kara E (2020). COVID-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 269-282.

Karaca B (2020). Erişkin Yas Grubunda COVID-19 Klinik Bulguları. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı): 85-90. DOI:10.34084/bshr.724904.

Karasu F ve Öztürk Çopur E (2020). COVID-19 Vakaları Artarken Salgının Ön Safındaki Bir Yoğun Bakım Hemşiresi: “CEPHEDE DURAN KAHRAMANLAR”. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, 24(1): 11-14.

Karcıoğlu Ö (2020). COVID-19: Epidemiyolojik Bilgilerimiz ve Hastalığın Dünyadaki Gidişi. *Journal of ADEM* 1(1): 55-71.

Kayış F (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Konut ve Çatılı İş Yerleri Kiralarına Etkileri Üzerine Düşünceler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4):65-84.

Kıvılcım B (2020). COVID-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1): 17-27. DOI: 10.46452/baksoder.727208.

Korkut Gençalp D (2020). COVID-19 Salgını Döneminde İlk ve Acil Yardım Öğrencilerinin Beslenme Alışkanlıkları ve Fiziksel Aktivite Durumlarının Değerlendirilmesi. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(1): 1-15.

Kutlu R (2020). Yeni Koronavirüs Pandemisi ile İlgili Öğrendiklerimiz, Tanı ve Tedavisindeki Güncel Yaklaşımlar ve Türkiye’deki Durum. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2): 329-344. DOI: 10.21763/tjfmpe.729917.

Nasuhbeyoğlu N ve Topçu İ (2020). Önemli Bir Etik Problem Olarak Viroloji Laboratuvarlarının Biyogüvenliği. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 252-259. DOI: 10.21673/anadoluklin.738080.

Özcan H, Elkoca A ve Yalçın Ö (2020). COVID-19 Enfeksiyonu ve Gebelik Üzerindeki Etkileri. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 43-50. DOI: 10.21673/anadoluklin.708151.

Sarıtaş E ve Barutçu S (2020). Öğretimde Dijital Dönüşüm ve Öğrencilerin Çevrimiçi Öğrenmeye Hazır Bulunuşluluğu: Pandemi Döneminde Pamukkale Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Internet Uygulamaları ve Yönetimi*, 11(1): 5-22. DOI: 10.34231/iuyd.706397.

Şen MA (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'deki Yemek Firmalarında Oluşturduğu Etkinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1): 89-100. DOI: 10.35341/afet.717513.

Turan A ve Hamza Çelikyay H (2020). Türkiye'de KOVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1): 1-25. DOI: 10.33712/mana.733482.

Telli Danışmaz A (2020). Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Online Alışveriş Tercihine Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(2): 83-90.

Torun Kayabaşı E (2020). COVID-19'un Piyasalara ve Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 15-25.

Tosunoğlu Ş ve Kasal S (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Uygulamaları: IMF'nin Rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1): 35-49.

Üstün Ç ve Özçiftçi S (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 142-153. DOI: 10.21673/anadoluklin.721864.

Yelboğa N ve Bayır Aslan Ş (2020). Sosyal Sorun Olarak Salgın Hastalıklar ve Sosyal Çalışmanın Halk Sağlığını Koruma/Geliştirme Görevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 43-49.

Yurtcan E (1988). Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat, 1. Cilt. İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 664-680.

Yurtcan E (1988). Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat, 2. Cilt İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 116-120.

Zengin Y, Topçuoğlu E ve Kaygın E (2020). Covid-19 Salgınının Aşçıların Çalışma Hayatına Etkisi: Kars İli Örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 11(1): 1-17.